

References

1. Belonogova Yu. I. Prikhodskoye dukhovenstvo Moskovskoy eparkhii v nachale XX veka i krestianskiy mir: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.02 / Yu. I. Belonogova. – Moskva. 2006. – 21 s.
2. Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti. – F.40. – Op.71. – Spr.1702.
3. Tam samo. – Spr.2152.
4. Zapiska o russkom raskole, sostavlenaya Melnikovym dlya V. K. Konstantina Nikolayevicha po porucheniyu Lanskogo. 1857 g. // Raskolniki v Rossii. – Leyptsig: Tip. E. L. Kasperovicha. 1887. – 326 s.
5. Zakharchenko Ye. Yu. Rodyna parafialnoho sviashchenyka Kharkivskoi yeparkhii u XIX – na pochatku XX stolittia: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» / Ye. Yu. Zakharchenko. – Kharkiv, 2015. – 18 s.
6. Kravchenko O. V. Blahodiina diialnist Pravoslavnoi Tserkvy v Kharkivskii yeparkhii (1799–1917): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 «Istoriia Ukrainy» / O. V. Kravchenko. – Kh., 2003. – 19 s.
7. Livanov F. V. Raskolniki i ostrozhniki: Ocherki i rasskazy / F. V. Livanov. – Spb.: B. I., 1870. – T.1. – 632 s.
8. Rozhdestvenskiy A. K. Uluchsheniye polozheniya pastyrya. kak odno iz glavnykh sredstv k ozhivleniyu prikhodskoy zhizni / A. K. Rozhdestvenskiy. – Sergiyev Posad: Tipografiya Sv.–Tr. Sergiyevoy Lavry. 1908. – 52 s.
9. Selevych Yu. L. Diialnist Kharkivskoi dukhovnoi konsystorii v XIX – na pochatku XX st.: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Yu. L. Selevych. – Kh., 2010. – 19 s.
10. Skutnev A. V. Prikhodskoye dukhovenstvo v usloviyakh krizisa Russkoy pravoslavnoy tserkvi vo vtoroy polovine XIX v. – 1917 g.: Na materialakh Vyatskoy eparkhii: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.02 / Udmurt. gos. un-t. / A. V. Skutnev. – Izhevsk. 2005. – 22 s.
11. Stepanenko H. V. Pravoslavne parafialne dukhivnytstvo na ukrainskykh zemliakh Rosiiskoi imperii v roky Pershoi svitovoi viiny (1914 – liutyi 1917 rr.) / H. V. Stepanenko // Ukrainskiy istorychny zhurnal. – 2004. – №5. – S.45–65.

Trotsenko O. V., senior lecturer of the Department of Social Sciences, Kharkiv National Medical University (Ukraine, Kharkiv), trotsenko-2009@ukr.net

The fall of the clergy authority in society as a manifestation of the Orthodox Church crisis of the Russian Empire in the XIX – early XX centuries (on the example of the Kharkiv province)

The authority of the clergy in the society of the Russian Empire in the nineteenth and early twentieth centuries was studied. It is established that the authority of the clergy of the Russian Orthodox Church was rather low. Negative attitude of parishioners to priests was due to economic, moral and ethical reasons. The parishioners believed that the priests turned the service to God into their own profitable business. Forced to charge them for the performance of sacraments and rituals, although this was to be a voluntary donation. In addition to greed, the laity greatly irritated priests with deviant behavior: Alcoholism, debauchery, non-observance of fasting, abuse, demonstration of disrespect for people, negligent performance of professional duties repelled parishioners not only from priests, but also in general from the institution of the Orthodox Church. With the aim of returning the laity to the fold of Orthodoxy, the leadership of the Russian Orthodox Church worked out a number of measures to improve the image of parish priests.

Keywords: clergy, authority, parish, parishioners, deviant behavior.

* * *

УДК 929 Харлампович «1870/1890»:2–445:37

Каран Д. Б.,
науковий співробітник, Інститут культурології
Національної академії мистецтв України
(Україна, Київ), dmytro.karan@gmail.com

Вплив батьківської родини ТА СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ НАУКОВОГО ТА РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ К. В. ХАРЛАМПОВИЧА

Аналізується первинне середовище в якому зростає Костянтин Васильович Харлампович. Дитячі та юнацькі роки життя К. В. Харламповича ніколи детально дослідниками не аналізувались. Реконструкція цього відрізка

життя Костянтина Васильовича дозволить краще збагнути типові риси індивідуальних особливостей його особистості, відтворити першопричини, які спонукали його до наукової діяльності. Відповідно до поставленої мети були визначені й відповідні завдання: дослідження генеалогії Харламповичів, соціально-педагогічного виховання в сім'ї, оточуючого соціального середовища.

Ключові слова: родина Харламповичів, сімейне виховання, Рогачі, Берестейщина, православ'я, унія, українське пограниччя, історик церкви.

Процес реконструкції дитячого періоду життя К. В. Харламповича, є принципово важливим для того, щоб в повній мірі збагнути становлення його як особистість. Виховання в батьківській родині та соціокультурне оточення окреслюють для нас подальші уподобання та схильності К. В. Харламповича. Слід визнати, що проблематика відтворення дитячого періоду життя К. В. Харламповича залишається до сьогодні зовсім не висвітленою в працях попередніх та сучасних дослідників життя та наукового доробку вченого. Саме тому, метою нашого дослідження є вивчення первинного середовища в якому зростає К. В. Харлампович. Ця площина буття вченого становить особливий інтерес, адже дає змогу зрозуміти його схильності, направленість, допоможе усвідомити подальший вибір його наукової діяльності.

Батьківська родина становить для нас особливий інтерес. Відтворення побуту, умов проживання та сімейної атмосфери, де батько–священик був незаперечним авторитетом, дає змогу у більш повному обсязі зрозуміти Костянтина Харламповича, його вподобання, переживання та наукові зацікавлення. Актуальною складовою нашої роботи є реконструкція впливу родини на формування Костянтина Харламповича як особистості. Народився Костянтин Харлампович 18 липня (за Юліанським календарем) або ж 31 липня (за Григоріанським календарем) 1870 року в селі Рогачі Берестейського повіту Гродненській губернії [13, арк. 115зв]. За однією з версій, священик Василь Харлампович переїхав у Рогачі з Подбелля Могилівської губернії, про це ми довідуємося із запису зробленого в Літописі церкви Різдва Пресвятої Богородиці села Рогачі Мілейчицької Гміні Сем'ятицького повіту Підляського воєводства Республіки Польща [7, арк. 8]. За іншою версією, рід Харламповичів був глибоко вкорінений на Берестейщині, про це повідомляє теперішній настоятель церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Рогачах, священик Мирослав Авксетіюк наголошуючи, що рід Харламповичів зверхував на Берестейщині двохсотлітнє церковно–священниче служіння [16, с. 15]. Батько Костянтина – священик Василь Григорович Харлампович (15.06.1839 – 20.11.1890 рр.) здобув початкову освіту у Жировицькому духовному училищі, а в 1865 році закінчив Литовську духовну семінарію. Дід Костянтина по батьківській лінії, Григорій Харлампович був органістом в уніатській церкві. Мама Костянтина, – Марія Йосипівна Таранович (1844–1915 рр.) була донькою священика Йосипа Тарановича, який здобув середню освіту 1841 року в Литовській духовній семінарії [15, с. 53]. Тяглість духовної сімейної традиції наклала відбиток на особливе, воцерковлене виховання Костянтина Васильовича в батьківській родині та зумовила вибір його наукових уподобань. В 1865 році після здобуття середньої духовної освіти, Василь Харлампович одружився з Марією Таранович [15, с. 53]. В тому ж році, 26 вересня 1865 року Василь Харлампович

був рукоположений в сан священника Рогачівської церкви преосвященним Олександром (Добриніним), єпископом Ковенським [14, с. 448]. Родина Харламповичів була багатодітною, у Костянтина Васильовича було п'ятеро братів: Микола (1866) [2, арк. 107], Йосип (1868) [2, арк. 107], Степан (14.01.1877) [8, арк. 141], Михайло (24.05.1879) [9, арк. 76], Павло (04.02.1884) [10, арк. 69] та двоє сестер: Марія (15.09.1873) [11, арк. 15] і Євгенія (17.02.1886) [12, арк. 4]. Нами свідомо у переліку імен братів і сестер Костянтина Васильовича були вказані дати народження кожного. Ми бачимо, що в Костянтина Васильовича було двоє старших братів які за звичаєм багатодітних сімей доглядали за ним, а були й молодші брати і сестри якими в певній мірі опікувався сам К. В. Харлампович. Зростання Костянтина Васильовича в багатодітній родині формувало в ньому вміння рахуватися з потребами старших і молодших братів і сестер. Відповідно в такому родинному середовищі не було місця егоїзму, тому що ні старші ні молодші діти не мали привілейованого становища. Незначна вікова різниця між братами і сестрами Костянтина Васильовича в два – три роки надавала можливість спілкуватися між собою «на рівних», що в майбутньому допомогло легкій соціалізації Костянтина Васильовича. Відчуття плеча старших братів та догляд за молодшими братами і сестрами, формували у Костянтина Васильовича такі важливі якості, як відповідальність, повага, толерантність, дотримання соціального порядку та самостійність. Крім того, важливим чинником зростання серед братів і сестер однолітків призвичаїло Костянтина Васильовича вмінню долати різні міжособистісні конфлікти. Перші п'ять років подружнього життя священник Василь з матушкою Марією та синами Миколою та Йосипом жили в старому парафіяльному будинку. В 1870 році Гродненським єпархіальним управлінням для родини Харламповичів на церковній землі був побудований новий будинок [2, арк. 103]. Заробітки батька складались із державного фінансового забезпечення церковного притчу Рогачівської церкви, приношень парафіян, ведення натурального господарства. З 1875 року за штатним розкладом, священнику і псаломщику церкви Різдва Пресвятої Богородиці села Рогачі, виділялось 496 рублів на рік. Згідно з єпархіальним планом 1854 року, всієї церковної землі в Рогачах нараховувалося 94 десятини, з них відповідно: 4 – присадибної, 53 – орної, 4 – сінокосів, 33 – не зручної для ведення сільського господарства. Доходів від церковної землі не було [2, арк. 103]. Отже, земельні угіддя родинною Харламповичів використовувались виключно для ведення натурального господарства.

Важливою складовою у формуванні особистості Костянтина Харламповича була прищеплена батьківською родинною любов до праці. Вже з малечку Костянтин Васильович був привчений до повсякденної праці, адже родина священника в побуті мало чим відрізнялася від селян – ті ж турботи і важка праця в полі на сінокосі, в саду, біля домашнього господарства. Батько був для своїх дітей взірцем доброго господаря. Його працьовитість була прикладом не тільки для дітей, а й для парафіян. Отець Василь був шанованим пасічником та навчав цій майстерності всіх охочих. Його корисними порадами по садівництву користувались всі односельці [14, с. 448]. В той же час, сільськогосподарські роботи

ставили священника на один рівень із односельцями у вирішенні дрібних спорів «за межу» чи «за пасовисько», що свого часу зіграло злий жарт із отцем Василем.

Родинне життя Костянтина Васильовича минало в органічному поєднанні з парафіяльними турботами батька – священника Василя. Він був незаперечним авторитетом і духовним наставником для дітей. З раннього дитинства Костянтин Васильович був залучений до церковної служби, допомагав батьку у вітварі виконуючи обов'язки пономара. В сім'ях священників, як правило, діти здобували початкову освіту вдома, тому закономірно, що з часом, навчившись читати, Костянтин Васильович був читцем апостольських послань під час Літургії та псалтиря під час вечірніх відправ. Батько своїм прикладом настановляв дітей бути уважним до потреб інших людей. Священник Василь проводив постійні зустрічі з вірними з інших сіл, настановляв їх бесіди та пастирські поради, молитви, які він звершував на прохання парафіян, звершення церковних Таїнств та душпастирська опіка віруючих було головним у житті священника Василя [14, с. 448]. Спираючись на свої власні спогади, Костянтин Харлампович згадує про священниче служіння батька у своїй першій друкованій розвідці «Обычай крестьян приносит детей «ко христу» (для крещения) в поздний вечер, а подчас и в полночь. Крестьяне дорожат рабочим днем и обыкновенно к батюшкам являются поздно, иногда – когда последний лег спать» [3, с. 277]. У таких випадках, як правило Таїнство Хрещення звершувалося безпосередньо в будинку священника. Костянтин Харлампович вказував і на щільний графік душпастирського служіння батька у вихідні та святкові дні: «в воскресный день привозят до 5 и даже 10 младенцев. Мыслимо ли священнику совершать над каждым погружательное крещение, когда он уже отслужил всенощную, обедню, пред которой отисповедовал десятка 2–3, отслужил несколько молебнов, панахид, литий, совершил несколько «вводов» и еще должен отслужить вечерню» [3, с. 277]. Священник Василь проповідував Євангельські істини не тільки в церкві, але й у повсякденному житті. Він щиро і прямолінійно викривав аморальні вчинки парафіян, зокрема, завдяки наполегливій праці отця Василя було подолано пияцтво серед односельців. В підтримку священнику, при церкві існувало парафіяльне опікувство, яке зосередило свою діяльність на потребах храму та церковне братство, яке стежило за моральним здоров'ям своїх членів і здійснювало позитивний вплив на життя всієї парафії [4, с. 92]. Родинне благочестя Харламповичів яке відтворювалось у сімейній домашній молитві, живому прикладі віри батька і мами, участь в церковних Таїнствах та житті церковної громади знайшло глибинний відбиток у характерних рисах поведінки Костянтина Васильовича. Зокрема це стосується вміння К. В. Харламповича бути уважним і терпеливим слухачем, поблагливі ставитись до помилок інших. Приклад батька, який вмів організувати навколо себе однодумців став характерною рисою Костянтина у вмінні легко знайомитись з незнайомими людьми, бути комунікабельним, вміти домовлятися та знаходити спільну мову.

Важливим фактором, що впливав на формування особистості Костянтина Харламповича, який був набутий в батьківській родині була його конфесійна

приналежність. Дитинство і юність Костянтина Васильовича проходили на території протистояння двох культурно-релігійних світів. У цій боротьбі поляки робили ставку на те, що українці за довгий час перебування в одній державі стали ближчими до них ніж до росіян. У свою чергу зміст цієї боротьби для Російської Імперії полягав у тому, щоб всіма доступними способами зменшити вплив польського католицизму та повернути українців з Уніатської Церкви в лоно Православної Церкви, а як так то й до повної русифікації. Якраз навколо уніатства, як головного інструмента польського впливу на українців і білорусів розгорнувся головний двобій між двома імперськими світоглядами. Священнику Василю для того, щоб зберегти цілісність пастви, часто доводилось діяти всупереч офіційній православній церковній доктрині, зокрема це стосується московського звичаю хрестити дітей через повне занурення у воду. Досить часто парафіяни шантажували священника тим, що в разі невиконання їхнього бажання хрестити через обливання, підуть до католицького ксьондза. Ось як згадує про такі випадки Костянтин Харлампович: «прихожане по предрассудкам, а то просто из опасения, что священник, чего доброго, погружая, «ще втопить дытыну» сильно отстаивали обливание, и в случаи несогласия священника – обнаруживают готовность нести младенца к ксендзу» [3, с. 277]. Тобто на побутовому рівні батько Костянтина Васильовича проявляв пастирський глузд та толерантність і таким чином повертав українців до православного віросповідання та етнічної самосвідомості. Конфесійна приналежність спонукала українців Берестейщини також і до етнічного самовизначення за принципом: якщо католик то поляк, якщо православний то українець. Статистичні дані Всеросійського перепису населення проведені в 1897 році свідчать, що Берестейщина була заселена виключно українцями [6, с. 12]. Костянтин Харлампович у власних наукових розвідках і в приватних розмовах неодноразово підтверджував, що Берестейщина є суто українським регіоном. Підтверджує точку зору Костянтина Харламповича і його колега по Казанській Училищній Раді І. Кожич: «Теперь думаю пройтись на счет губернии, которую Вы всегда причисляли к малорусским. Гродненская губерния Ваша родина» [1, арк. 129]. Нам відомо, що за однією з версій отець Василь Харлампович був переселенець з Побелья Могілівської губернії, тому й Костянтин Харлампович вказуючи на український склад Берестейщини не поспішає визнати себе українцем. Натомість, свою першу наукову розвідку Костянтин Харлампович опублікував під псевдо «западнорус». Можемо зробити припущення, що таким чином він визнавав себе білорусом. За другою версією по батьківській лінії родина Харламповичів протягом двох століть зверхувала церковно-священниче служіння на Берестейщині, отже була місцевою, тобто українською. Вірогідно, що Костянтин Харлампович намагався приховати своє українське походження під загальноживаним в той час терміном «западнорус», тим самим підтверджуючи що він не поляк, а відповідно українець. З приводу етнічної належності варто навести один красномовний приклад, який стосується молодшого брата Костянтина Васильовича – Михайла. Після Другої Світової війни він жив разом з сестрою Євгенією в Підмосков'ї. Кожен раз як він ішов вулицю

онуки сестри Євгенії Харлампович зустрічали його з вигуками: «Хай живе рідна Україна!» [15, с. 61].

У 1875 році священника Василя було призначено на посаду законовчителя в Рогачівське Училище Народної освіти [14, с. 448] В якості викладача Рогачівського Училища отець Василя Харлампович протягом п'яти років (з 1884 по 1888 рр.) обирали як представника училища, депутатом на Віленські окружні з'їзди [14, с. 448]. Священник Василь захоплювався історією церкви та листувався з відомим істориком, професором Санкт-Петербурзької Духовної Академії Михайлом Йосиповичем Кояловичем. Багато праць з історії Білорусі та історії Церкви професор Михайло Коялович пересилав у подарунок для отця Василя [5, с. 42]. Домашні розповіді батька про історію рідного краю, книги відомого вченого, які читав Костянтин Васильович, прищепили у нього любов до історії, а згодом і до наукової праці. В Санкт-Петербурзькій духовній академії Костянтин Харлампович став видатним послідовником історичної школи заснованої професором Михайлом Йосиповичем Кояловичем.

Можемо стверджувати, що характерними рисами Костянтина Васильовича, успадкованими від батька були сміливість, відверта вдача та прямолінійність. На одному з прикладів спробуємо прослідкувати батьківську вдачу. 29 червня 1884 року в обійсті Харламповичів сталася пожежа [2, арк. 103]. В результаті пожежі догала згоріли всі господарчі будівлі. Під час пожежі загинуло вісім голів великої рогатої худоби, двоє коней і одне лоша, а також згоріли вози, коляски, зброя та усі життєві припаси. Сума збитків від пожежі для родини Харламповичів склала 904 рублі 40 копійок [5, с. 43]. У Літописі Рогачівської Церкви вказано, що це був підпал, зроблений зловмисниками: «В годы служения о. Василя Харламповича Дашовцы (Д. К.: селяни сусіднього села) подожгли холодные постройки церковные, за то что настоятель занял их воли в овсе и требовал вознаграждения. Они отомстили ему. Постройки были при нем построены новые» [7, арк. 8]. Автор некрологу згадуючи про діяльність священника Василя Харламповича між іншим зазначив, що через свою прямолінійну та відверту вдачу отець Василь нажив чимало ворогів [14, с. 448]. Як бачимо в даному випадку, священник Василь сміливо відстоював свою правоту. Відверта вдача та прямолінійність стали характерними рисами поведінки Костянтина Харламповича, зокрема при захисті своїх наукових поглядів [13, арк. 7].

Невтомний трудівник на пастирській ниві, священник Василь до останнього дня працював на користь громади, навіть у день смерті отець Василь займався упорядкуванням метричних книг. До наших днів в архіві парафії Різдва Пресвятої Богородиці збереглися метричні книги, оформлені отцем Василієм за період з 1871 по 1888 роки [16, с. 15]. Священник Василь Харлампович помер після довготривалої хвороби звуження (стенозу) стравоходу 20 листопада 1890 року [14, с. 448]. На похорон усіма шанованого спочилого священника приїхали не тільки парафіяни церкви Різдва Пресвятої Богородиці, але й селяни з інших навколишніх парафій. Поховали отця Василя на церковному кладовищі біля вівтарної стіни з південного боку. На його могилі до цього часу стоїть залізний пам'ятник, який увінчується залізним хрестом з написом: «Іерей Василий Харлампович. Скон. 20 ноября 1890 года на 52 году жизни» [7, арк. 8].

Для родини Харламповичів смерть чоловіка і батька стала важким випробуванням. Костянтин Васильович саме вступив на перший курс Санкт–Петербурзької духовної академії на державне утримання, мати Марія Йосипівна залишилася з чотирма малолітніми дітьми: тринадцятилітнім Степаном, одинадцятилітнім Михайлом – інвалідом з дитинства, шестилітнім Павлом та чотирьохрічною Євгенією. Через матеріальну скруту та невлаштованість дітей Марія Йосипівна з 1891 року отримувала фінансову допомогу від Єпархіального опікунства в розмірі 42 рублів [2, арк. 107]. Марію Йосипівну з дітками взяв жити до себе її зять, священник Лев Смоленський (1868 – 16.04.1904) однокласником Костянтина Харламповича, з яким одружилася старша донька Марія [2, арк. 112]. Після смерті священника Василя Харламповича, його було рукоположено на священника Рогачівської церкви високопреосвященним Донатом, архієпископом Литовським і Віленським 26 лютого 1891 року [2, арк. 106].

Результати проведеного дослідження дають підставу зробити такі висновки:

Першим завданням нашого дослідження була реконструкція родинного життя Костянтина Васильовича та виховання в батьківській сім'ї. На основі аналізу архівних джерел та сімейних спогадів, нам вдалось відтворити родинну історію Харламповичів, склад сім'ї, внутрішній родинний устрій та особливості батьківського виховання. Опіраючись на неопубліковані архівні джерела, було відтворене священниче служіння, господарська праця та громадська діяльність батька Костянтина Васильовича, що допомогло зафіксувати головні риси його характеру та поведінки. В значній мірі Костянтин Харлампович успадкував від батька такі риси характеру як прямолінійність, відвертість, рішучість, сміливість, працелюбність. Прищеплена батьком любов до історії рідного краю та вивчення наукових праць відомого історика і засновника школи історії Білорусії в Санкт Петербурзькій Духовній Академії Михайла Кояловича були вирішальними у формуванні напряму наукових досліджень Костянтина Харламповича та виборі майбутньої професії. Атмосфера сімейного благочестя і релігійної толерантності сприяли тому, що Костянтин Васильович протягом свого подальшого життя був людиною віруючою, але без зайвої показної релігійності, добродушно, лагідною, терпеливою, чуйною та уважною до потреб інших. Зростаючи в багатодітній родині Костянтин Васильович навчився рахуватися з потребами братів і сестер, при звичаївся долати різні міжособистісні конфлікти. Догляд за молодшими братами і сестрами, сформували у Костянтина Васильовича такі важливі якості, як відповідальність, повага, толерантність, дотримання соціального порядку та самостійність.

Друге завдання полягало у обґрунтуванні впливу соціокультурного оточення на формування світогляду Костянтина Васильовича. Приналежність Костянтина Харламповича до родини православного священника стала вирішальним фактором у визначенні світогляду майбутнього вченого. Батьківський дім був місцем де збиралися члени громади для обговорення релігійних, культурних, громадських потреб, епіцентром вирішення складних і суперечливих переплетіть двох християнських конфесій і двох етносів на теренах Берестейщини. Для

Костянтина Харламповича з дитячого віку були зрозумілі конфесійна та етнічна ситуація в сільській громаді. Конфесійна приналежність спонукала й до етнічного самовизначення за принципом: якщо католик то поляк, якщо православний то українець. Своє самовизначення Костянтин Харлампович неодноразово стверджував у спілкуванні з колегами наголошуючи, що Берестейщина заселена українцями, тим самим підтверджуючи свою етнічну приналежність.

Таким чином, ми можемо констатувати, що у формуванні Костянтина Харламповича як особистості, батьківська родина та соціокультурне оточення справила значний вплив та заклала фундамент внутрішнього світу вченого.

Список використаних джерел

1. Відділ рукописів і рідкісних книг Наукової Бібліотеки ім. М. І. Лобачевського Казанського Федерального Університету. – Спр.3344.
2. Гродненський Державний Історичний Архів. – Ф.561. – Оп.2. – Од.зб. 11.
3. Западнорусс. Следы латынства и унии в православном населении западного края // Церковный вестник, издаваемый при СПб Духовной Академии. Ежемесячный журнал с двухмесячными книжными прибавлениями. – 1892. – №18 (30 апреля). – С.277.
4. Иосиф, еп. Брестский. Гродненский православно–церковный календарь или современное состояние Православной Церкви в Гродненской губернии. – Гродно, 1893.
5. Лопыко И. Константин Васильевич Харлампович // Брестские Епархиальные Ведомости. – 2006. – №4. – С.42.
6. Материалы по этнографии Гродненской губернии. Выпуск первый. Издание Управления Виленского Учебного Округа. – Вильна: Типография «Русский Почин» Сиротская, 1911.
7. Рогачівський Церковний Архів (далі – РЦА). Літопис Рогачівської Церкви. – Спр.1.
8. РЦА. – Метрична книга. 1877. – Кн.3.
9. Там само. – Метрична книга. 1879. Кн.3.
10. Там само. – Метрична книга. 1884. Кн.4.
11. Там само. – Метрична книга. 1871–1872–1873 год. – Кн.2.
12. Там само. – Метрична книга. 1886–1888 год. – Кн.5.
13. Російський Державний Історичний Архів. – Ф.740. – Оп.17. – Од.зб. 23. – Арк.115 зв.; Ф.802. – Оп.10. – Спр.475. – Арк.7.
14. Священник Василий Харлампович (Некролог) // Литовские Епархиальные Ведомости. – 1890. – №52. – С.448.
15. Спогади про родину священника Василя Харламповича // Ольга Всеволодівна Фотинич. – URL: <http://o-fotinich.livejournal.com/53054.html>
16. Awksietjuk M. Historia parafii Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy w Rogaczach // «Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego». – Warszawa. – 2014. – 9 (298). – С.15.

References

1. Viddil rukopysiv i ridkisnyh knyg Naukovoї Biblioteki im. M. I. Lobachev'skogo Kazans'kogo Federal'nogo Universytetu. – Spr.3344.
2. Grodnens'kyj Derzhavnyj Istorychnyj Arhiv. – F.561. – Op.2. – Od.zb. 11.
3. Zapadnorus. Sledy latynstva i unii v pravoslavnom naselenii zapadnogo kraja // Cerkovnyj vestnik, izdavaemyj pri SPb Duhovnoj Akademii. Ezhemesjachnyj zhurnal s dvuhmesjachnymi knizhnyimi pribavlenijami. – 1892. – №18 (30 aprelja). – S.277.
4. Iosif, ep. Brestskij. Grodnenskij pravoslavno–cerkovnyj kalendar' ili sovremennoe sostojanie Pravoslavnoj Cerkvi v Grodnenskoj gubernii. – Grodno, 1893.
5. Lopyko I. Konstantin Vasil'evich Harlampovich // Brestskie Eparhial'nye Vedomosti. – 2006. – №4. – S.42.
6. Materialy po jetnografii Grodnenskoj gubernii. Vypusk pervyj. Izdanie Upravlenija Vilenskogo Uchebnogo Okruga. – Vil'na: Tipografija «Russkij Pochin» Sirotskaja, 1911.
7. Rogachivs'kyj Cerkovnyj Arhiv (dali – RCA). Litopys Rogachivs'koi' Cerkvy. – Spr.1.

8. RCA. – Metrychna knyga. 1877. – Kn.3.
 9. Tam samo. – Metrychna knyga. 1879. Kn.3.
 10. Tam samo. – Metrychna knyga. 1884. Kn.4.
 11. Tam samo. – Metrychna knyga. 1871–1872–1873 god. – Kn.2.
 12. Tam samo. – Metrychna knyga. 1886–1888 god. – Kn.5.
 13. Rosijs'kyj Derzhavnyj Istorychnyj Arhiv. – F.740. – Op.17. – Od.zb. 23. – Ark.115 zv.; F.802. – Op.10. – Spr.475. – Ark.7.
 14. Svjashhennik Vasilij Harlampovich (Nekrolog) // Litovskie Eparhial'nye Vedomosti. – 1890. – №52. – S.448.
 15. Spogady pro rodynu svjashhenyka Vasylja Harlampovycha // Ol'ga Vsevolodivna Fotnych. – URL: <http://o-fotnich.livejournal.com/53054.html>
 16. Awksietijk M. Historia parafii Narodzenia Przenajświętszej Bogarodzicy w Rogaczach // «Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego». – Warszawa. – 2014. – 9 (298). – S.15.

Karan D. B., scientific worker, Institute of culturology, National Academy of Arts of Ukraine (Ukraine, Kyiv), dmytro.karan@gmail.com

The influence of parent family and family education on the formation of scientific and religious worldview of K. V. Kharlampovych

The article is devoted to the analysis of the primary environment in which Kostyantyn Vasylyovych Kharlampovych was brought up. The childhood and teenage years of K. V. Kharlampovych's life has never been thoroughly analyzed by researchers. The reconstruction of this segment of K. V. Kharlampovych's life allows us to understand better the typical features of individual characteristics of his personality, to reproduce the prime causes that led him to scientific activity. In accordance with the chosen goal, the corresponding tasks were identified: the study of Kharlampovych's family tree, the social-pedagogical education in his family and the surrounding social environment.

Keywords: family of the Kharlampovychs, family upbringing, Rogachi, Beresteyschyna, Orthodoxy, church Union, Ukrainian borderland, historian of the church.

* * *

УДК [930.1:336](477)«1850/1917»

Радченко Н. М.,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Ужгородський національний університет (Україна, Ужгород), nataradchenko117@ukr.net

КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ УКРАЇНИ СЕРЕДИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ПРАЦЯХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ

Розглядається сучасний стан наукової розробки проблеми вивчення історії становлення кредитно-фінансової системи України другої половини ХХ – 1917 р. Предметом наукових досліджень були різні аспекти історії розвитку кредитно-фінансових установ України, проте на сьогодні у історичній літературі відсутні узагальнюючі наукові роботи, у яких було б здійснено комплексний аналіз джерел з історії розвитку кредитно-фінансової системи України зазначеного періоду. Охарактеризовано праці, присвячені дослідженим питанням у межах Російської імперії та роботи, що розкривають діяльність кредитно-банківської сфери на українських землях. Зусиллями істориків та економістів було закладено основи методології дослідження банківської діловодної та звітної документації, кредитної статистики та статистики цінних паперів.

Ключові слова: банк, кредитні товариства, кредитно-фінансова система, оцадні каси.

Процес становлення та розвитку перших українських банківських та кредитних установ був предметом уваги багатьох сучасників та вже більше ста років у більшій чи меншій мірі привертає увагу вітчизняних та зарубіжних науковців. А отже, історіографічний доробок потребує вже свого самостійного аналізу і систематизації.

Дослідження історіографії вказаної проблеми показало, що предметом наукових досліджень були різні аспекти історії розвитку кредитно-фінансових установ

України, проте на сьогодні у історичній літературі відсутні узагальнюючі наукові роботи, у яких було б здійснено комплексний аналіз джерельної бази. Мета даної статті – розглянути стан наукової розробки питання історіографії дослідження джерельної бази процесу становлення та розвитку кредитно-фінансової системи України (1850–1917 рр.) у працях сучасних українських та російських дослідників.

У сучасній історіографії історія кредитно-фінансових установ України стала предметом ряду дисертаційних досліджень як з історичних так і економічних наук: В. Половця, В. Марочка, О. Сидоровича, В. Власенко, О. Краснікової, І. Новікової, В. Терещенка, М. Казьмирчук та ін. Однак в них вивчалися умови та процес становлення та розвитку, а джерела інформації аналізувалися лише у відповідних підрозділах дисертацій. Умовно вказані праці можна згрупувати за об'єктами їхнього дослідження: першу групу становлять праці із загальним вивченням історії кредитно-банківської системи; до-другої, відноситься історія кредитних товариств; до-третьої, історія банків; та до четвертої – історія розвитку кооперації на Україні. Окремо слід вказати групу досліджень напрямку історія економічної думки, які також спираються на значну джерельну базу і включають дослідження історії становлення кредитно-банківських установ України та історію розвитку економічної науки [12; 13].

Праці із загальним вивченням історії кредитно-банківської системи репрезентує дослідження О. Краснікової [5]. У якому вона використовує різні джерела інформації, застосувавши поділ на за видами (опубліковані і неопубліковані) за характером (законодавчі акти, офіційні звіти, доповідні записки, інструкції і розпорядження), а також за походженням (документи урядових установ, банківських інституцій і приватних осіб). Значна частина використаних джерел стосувалася Полтавської губернії.

Вивченням різних аспектів історії банків та кредитних установ України займалися вчені В. Шевченко, В. Вісин [1; 21]. Єдиним дослідженням історії кредитних установ України, окрім банків, стало вивчення історії розвитку ломбардів, яке здійснила М. Казьмирчук у праці «Соціальна діяльність ломбардів під російською Україною (1886–1917 рр.)». На основі значного архівного матеріалу (досліджено 19 фондів із 11 архівів України) авторка розкриває історію ломбардів України з 1886 по 1917 рр. [4].

Частина дисертацій предметом дослідження обрала кооперацію у її різних різновидах та проявах і питання кредитно-банківської сфери, а точніше установ дрібного кредиту, вони висвітлюють саме з цієї точки зору, у якості розкриття своєї теми наукових пошуків. Тому і джерельна база досліджень включає здебільшого документи різних з'їздів представників кооперації та матеріали кооперативної преси. Окрім того, досить часто описуються події відкриття того чи іншого кредитного товариства, акцентується увага на внеску окремого діяча. До таких праць відноситься роботи В. Марочка, О. Сидоровича, І. Фареній, В. Власенко, Ф. Ленченко, які спрямовані на висвітлення історичних витоків споживчої та селянської кооперації і питання розвитку установ дрібного кредиту розглядається саме у даному услі [2; 9; 10; 19; 20].